

RUSYA VE ÇİN İLİŞKİLERİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

AYŞE YILDIZ KURBAN

Referans için: Kurban, Ayşe. "Rusya ve Çin İlişkilerinin Temel Dinamikleri". İNSAMER Analiz. 08.04.2022.

 Analiz

Uluslararası sistemin önemli aktörlerinden biri olan Rusya, 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali ile birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) kurmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in karşısında yer alarak savaşın seyrinde önemli rol oynamış; savaş sonrasında da iki kutuplu dünya düzeninin belirleyici aktörlerinden biri olmuştur. O dönemde Japonya işgali altında olan Çin ise İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın çekilmesiyle birlikte Mao önderliğinde sosyalist bir devlet kurmuştur. Aynı bölgede yer alan iki

devletin benzer ideolojik temelde kurulmuş olması, karşılıklı iş birliğinin geliştirilmesine imkân sunmuş ve 1950 yılında iki ülke arasında bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Kurulan iş birliğiyle birlikte SSCB, Çin'in ekonomik kalkınmasının hızlandırılması için gerekli teknik ve endüstriyel yardımı Çin'e aktarmaya başlamış ancak iki devlet arasındaki bu olumlu hava uzun sürmemiş ve Kore Savaşı'ndan birkaç yıl sonra dış politika yaklaşımlarının birbiriyle çatışması, ikili ilişkileri olumsuz etkileyerek dostluk anlaşmasının 1959

yılında feshine sebep olmuştur. Ayrıca iki ülke arasındaki sosyalist rejime bakış farklılıkları ve devrim konusunda yaşanan fikir ayrılıkları “Çin-Rusya Ayrılığı”nı (Sino-Soviet Split) ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde Sovyet Rusya tarafından Çin’e uygulanan izolasyon politikaları sonucunda Çin yüzünü ABD’ye dönmüştür. Çin’in ABD ile yakınlaşması 1971 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK) daimi üyesi olmasını sağlamış; bu süreç iki ülke arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesini de hızlandırmıştır. Çin’in Rusya’ya karşı ABD ile geliştirdiği bu ilişki biçimi literatürde “stratejik triang” (stratejik üçgen) olarak adlandırılmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Sovyet Rusya’nın yerine Rusya Federasyonu’nun kurulmasından yaklaşık üç yıl sonra Çin’le Rusya ilişkileri “iş birliği” zemininde yeniden tesis edilmeye başlamıştır. Çin ile iş birliğinin Rusya açısından önem kazanmasında her iki ülkenin de Batı ile ilişkilerinin bozulması etkili olmuştur. 1996 yılında Şangay İşbirliği Teşkilatı’nın kurulması ise, iki ülke arasındaki ilişkilerin ABD’nin tek kutuplu sistemine karşı bir “stratejik ortaklık”a dönüştüğü şeklinde değerlendirilmiştir.

Rusya’nın daha etkin bir dış siyaset uygulamaya başlaması, bölgede Çin’le

yeni bir “dostluk anlaşması” üzerinden enerji, ekonomi ve güvenlik konularında ikili ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. 2008 yılında iki ülke arasında sınır uyuşmazlıklarını nihayete erdiren anlaşmanın imzalanması da Rusya ile Çin arasındaki sorunların çözümünde önemli bir adım olmuştur. 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhakının ardından Batı’dan gelen ekonomik ve politik yaptırımlar Rusya’yı Çin’e daha da yaklaştırmıştır. Diğer taraftan ABD’nin Asya-Pasifik’te nüfuzunu artırmaya yönelik politikaları ve Ortadoğu’da Arap Baharı’ndan günümüze kadar gelen baskıları, Çin’in ekonomik ve siyasi çıkarlarını tehdit etmiş ve Çin, artan tehditlere karşı bölgede Rusya ile iş birliğini geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır. Örneğin ABD’nin Irak işgali ve İran yaptırımları sonrası Çin ve Rusya BMGK’de ABD’ye karşı ortak hareket etmiştir. Özellikle son yıllarda ABD’nin Rusya ve Çin politikaları, bu iki ülkenin ekonomik ve siyasi ilişkilerini derinleştirmeye yönelik girişimlerini arttırmalarına sebep olmuştur. Bu durum, Soğuk Savaş döneminde Çin tarafından Sovyet Rusya’yı yalnız bırakmak amacıyla oluşturulan stratejik triang ilişkisinin bugün ABD’ye karşı uygulandığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Ekonomik İlişkiler

Gelişmekte olan ülkelerin dünya

ekonomisindeki ağırlığı giderek artmaktadır ve Çin, yükselen bu yeni güçler arasında en baskın aktörlerden biridir. Rusya da benzer şekilde küresel ekonomideki payını enerji ve ham madde ihracatı üzerinden artırmaya devam etmektedir. Bu iki aktörün Şangay İşbirliği Teşkilatı ve BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) gibi uluslararası örgütlerdeki ağırlıkları da ekonomik ve siyasi güçlerini etkin şekilde kullandıklarını göstermektedir. Buna paralel olarak her iki ülke lideri de “ekonomiyi” ilişkilerinin temel direklerinden biri olarak gördüklerini dile getirmekte ve stratejik ortaklıklarının merkezine ekonomik faaliyetleri oturtmaya çalışmaktadır.

İlk olarak Putin’in iktidara geldiği dönemden itibaren Moskova ve Pekin, ikili ekonomik ilişkileri genişletip derinleştirmek için iş birliğinin ana yapı taşı olan enerji ortaklığına odaklanmıştır. Bu noktada Çin’in ekonomik büyümesini sürekli ve istikrarlı hâle getirmek için ihtiyaç duyduğu enerji, Rusya ile enerji ve ekonomik alanda bir iş birliğinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 2002 yılında 10 milyar dolar olankarşılıklı ticarethacmi, 2014 yılında 90 milyar dolara yükselmiştir. 2020 yılı verilerine göre Suudi Arabistan’dan sonra Çin’in en büyük petrol ihracatçısı

olan Rusya, ihraç ettiği ham petrolün %31’ini Çin’e satmaktadır. Rusya ayrıca Çin’in en önemli gaz tedarikçilerinden biridir. Bu bağlamda 2014 yılında yıllık 38 milyar metreküp (400 milyar dolar değerinde) Sibiry gazının Çin’e aktarılması konusunda anlaşmaya varılmış; 2019 yılında Sibiry’nın Gücü 1 boru hattı açılarak Çin’e gaz akışı sağlanmaya başlamıştır. Benzer şekilde Altay gaz boru hattı olarak da bilinen Sibiry’nın Gücü 2 boru hattı da Kazakistan ve Moğolistan arasındaki Rus-Çin sınırından geçerek Çin topraklarına gaz ulaştıracaktır. Rusya son yıllarda Çin’in kömür ihracatındaki payını da artırmaktadır. Ukrayna krizi öncesinde Çin ile Rusya arasında 20 milyar dolar değerinde 100 milyon ton kömür satışı anlaşması imzalanması, iki ülkenin ekonomik ilişkilerindeki sürekliliğin göstergesidir.

Enerji alanındaki iş birliği Çin ile Rusya arasındaki ticaretin hızla genişlemesinde büyük rol oynamıştır. 1999 yılından itibaren istikrarlı bir büyüme gösteren karşılıklı ticaret hacmi 17 kat artarak 2015 yılında 95,3 milyar dolara ulaşmış; ancak bu dönemde küresel boyutta yaşanan ekonomik krizle birlikte ciddi oranda gerileyen ticari ilişkiler son yıllarda eski seyrine kavuşarak geçtiğimiz yıl %35,9 oranındaki artışla 146,9 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır.

Çin ilk kez 2010 yılında Almanya'yı geçerek Rusya'nın en büyük ticari ortağı hâline gelse de bir bütün olarak Avrupa Birliği (AB) ülkeleri Rusya'nın en büyük ticari ortağı olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte ikili ticari ilişkilerde Çin'in Rusya için önemi yıldan yıla artmaktadır. Örneğin Rusya'nın 2018'deki toplam ticaretinin %15'i Çin ile olmuştur. Buna karşın Rusya'nın Çin'in toplam ticaretindeki payı yalnızca %0,8'dir. Ayrıca Rusya'nın en büyük ihracat kalemi olan enerji, stratejik öneme sahip olmakla birlikte Çin'i bir alıcı olarak Rusya'nın sahip olduğundan daha etkin kılmaktadır; Çin'in yaptığı ihracatın ana kalemlerinin giysi ve ham gıda ürünleri olması, ticaret ilişkisini dengesiz hâle getirmektedir.

Rusya ile Çin arasındaki ticari ilişkilerde değerlendirilmesi gereken bir diğer başlık da savunma sektöründeki alım-satımlardır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin Rusya'nın savunma sanayi ihracatında önemli bir aktör olmuştur. Bu yıllarda Rusya Çin'e yaptığı silah ihracatından büyük gelir sağlarken Çin de silahlı kuvvetlerini modernleştirmiştir. Yıllarca Çin'in başlıca silah tedarikçisi olan Rusya Çin'e 2014 yılında S-400 uçaksavar sistemi satmış; 2015 yılında da Çin Rusya'dan -ki bu anlaşma Rusya'nın ABD yaptırımlarına maruz kalmasına sebep olmuştur- Su-

35 savaş uçakları sipariş etmiştir. 2014-2018 yılları arasında Çin'in en büyük silah tedarikçisi olan Rusya, hâlihazırda nükleer güç sistemleri, uçak ve füze uyarı sistemi ihracatına devam etmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası süreçten farklı olarak Çin, bugün savunma teknolojisinde giderek daha rekabetçi hâle gelmiş; hatta Rusya'yı geçerek dünyanın en büyük ikinci silah tedarikçisi olmuştur. Bu alanda kendi kendine yeterli konuma geldiğinde Çin'in Rusya ile savunma sektöründeki ortaklığının son bulacağı değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Diğer taraftan iki ülkenin ekonomilerinin gelişmişliği, birbirleriyle ne ölçüde iş birliği gerçekleştirebileceklerini ve birbirlerini nasıl değerlendirdiklerini önemli oranda belirleyen faktörlerden biridir. Rusya son 10 yılda ekonomik kısıtlara rağmen büyük bir ekonomik büyüme kaydetmiş olsa da Çin'in Rusya'ya göre çok daha büyük büyüme oranları yakalaması, öngörülebilir bir gelecekte güç potansiyelini kendi lehine değiştireceğine işaret etmektedir. Bu durum, iki aktör arasındaki ilişkiyi güç anlamında eşit derecede olmaktan uzaklaştırarak asimetric kılacaktır. Bu bağlamda son birkaç yıldır Rus medyasında sıkça Çin'e ve Çin'in tehdit olduğuna dair haberlere rastlanmaktadır. Bir

ülkenin yakınında, dünya lideri olma potansiyeli bulunan bir komşuya sahip olması göz ardı edilebilecek bir durum değilken Çin'in hâlihazırda belli alanlarda dünya liderliğini eline almış olması, şüphesiz Rusya tarafından dikkatle izlenmektedir. Fakat Çin ve Rusya ilişkilerinin kısa ve orta vadede bozulması gibi bir durum da pek mümkün görünmemektedir. Bunun belki de en önemli sebeplerinden biri, iki ülke arasında karşılıklı esneklik üzerine inşa ettikleri bir ilişkinin olmasıdır. Çin'in ABD ile ikili gerginliklerinin zirveye tırmandığı bir dönemde bile Rusya'nın kendini bir taraf olmak zorunda hissetmemesi, bu duruma örnek verilebilir. Ancak son dönemde patlak veren Ukrayna krizinin söz konusu ilişkinin seyrini nasıl ve hangi ölçüde değiştireceği henüz belirsizliğini korumaktadır.

Ukrayna Krizi'nin İkili İlişkilere Yansıması

Covid-19 sonrası süreçte uluslararası politikada yeni bir dünya düzeninin şekillenmesi yönünde hızlı değişimler gözlemlenmektedir. Stratejik yükselişini sürdüren Çin'in Tayvan'daki askerî faaliyetlerini artırmaya devam etmesi; Putin'in tarihî İran ziyaretinin ardından Çin, Rusya ve İran'ın küresel politikada ortak koordinasyon arayışı içine girmesi, son olarak da Rusya'nın Ukrayna

işgalini resmî olarak başlatması, önümüzdeki süreçte bu iki aktörün ilişkilerinin nasıl bir seyir izleyeceği sorusunu gündeme getirmektedir.

Kış olimpiyatları öncesinde Vladimir Putin ve Şi Cinping arasında imzalanan ortak bildirme, küresel gücün yeniden dağıtılması yönünde önemli bir iş birliği sağlanacağına altını çizmektedir. Bir nevi güvenlik ittifakı olarak okunan bildirmede, Çin'in NATO'nun genişlemesine açıkça karşı çıkması dikkat çekmektedir. Ayrıca Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ve Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği arasında, ekonomik iş birliği ve uluslararası örgütlerdeki koordinasyonun geliştirilmesinden iklim değişikliğiyle ortak mücadeleye kadar pek çok alanı kapsayan ortak bir bildiri yayımlanması, iki ülkenin tüm farklılıklarına ve iş birliği geliştirme noktasındaki kısıtlarına rağmen kararlılıkla bir araya geldiklerini göstermektedir. İkinci olarak Rusya'nın Kırım'ı ilhaki ve Ukrayna politikası sebebiyle son birkaç yıldır ABD ve AB ülkelerinin enerji alımı konusunda Moskova'ya uyguladığı yaptırımlar ve Rus enerji firmalarıyla anlaşma yapma konusundaki isteksizlikleri, Rusya'yı Çin'le enerji iş birliğine girme noktasında adım atmak zorunda bırakmıştır. Ne var ki ABD'nin enerji ihracatçısı bir ülke konumuna gelmesi, Çin için alternatif pazarlar

yaratmış ve bu durum Moskova'nın elindeki kozu yitirmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan söz konusu iki durumun Rusya'nın Ukrayna meselesinde elindeki seçenekleri artırmasına imkân verdiği ve özellikle savaşa giderken olası yaptırımlara maruz kaldığında Çin'le geliştirdiği ilişkilerin kendisine yardımcı olacağına güvendiğine dair bir görüş de vardır. Nitekim Ukrayna krizinin ortasında Çin Dışişleri Bakanı'nın yaptığı bir açıklamada Moskova-Pekin iş birliğini ilerletmekte kararlı olduklarının altını çizmesi ve Moskova'ya yönelik uygulanan Batı yaptırımlarını kınaması, Rusya'nın Çin'den aradığı destek ve ortaklık talebine karşılık bulduğunu göstermektedir. Ayrıca Çin hâlen Rusya'nın Ukrayna'daki operasyonunu bir işgal olarak nitelendirmemekte ancak Ukrayna ile yapılacak barış görüşmelerine destek verdiğini belirtmektedir. Diğer taraftan Ukrayna'nın en büyük ticaret ortağı olan Çin, Avrupa'da meydana gelen bu savaşı desteklediği takdirde AB ülkeleriyle geliştirdiği büyük hacimli ticari ilişkileri sekteye uğrayabilir. Dolayısıyla BMGK'deki Ukrayna'nın işgalini kınayan

oylamada çekimser oy kullanması, ticaret ortaklarıyla ikili ilişkilerini bozmak istemediğinin bir göstergesi sayılabilir. Çin-Rusya ilişkilerinin yukarıda örneklendirilen esnekliğe tabi olması da Rusya'nın bu durumu görmezden gelmesini sağlıyor olabilir.

Yine de Çin'in Rusya ve Ukrayna'nın müzakere masasına oturması yönünde net bir pozisyon belirtmiş olması, Pekin yönetiminin Moskova'nın eylemlerini Çin'in dış politikasında kutsal kabul edilen ulusal egemenlik ilkesinin ihlali olarak gördüğünü göstermektedir. Diğer taraftan Ukrayna krizinin Tayvan meselesi ile herhangi bir karşılaştırmaya tabi tutulamayacağını da ima eden Çin, Batı'nın Ukrayna işgaline yanıt verme konusundaki tutumunu, ileride Tayvan'a bir referans olması noktasında yakından takip edecek görünmektedir. Ayrıca Rusya'nın maruz kaldığı/kalacağı ekonomik yaptırımlar, ülkede önemli yatırım ağları bulunan Çin için ekonomik bir kaybın da habercisi olabilir. Bu durumda Pekin'in Rusya ile uyumlu ilişkilerinde bilanço-yu dikkatli bir şekilde değerlendirmesi ve maliyet tablosuna göre uygun adımlarını kendi menfaatleri açısından kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Aktan, Sertaç. "Pekin-Moskova ilişkileri: Çin, Rusya'nın Ukrayna işgalini nasıl değerlendiriyor?". <https://tr.euronews.com/2022/03/01/pekin-moskova-iliskileri-cin-rusya-n-n-ukrayna-iskalini-nas-l-degerlendiriyor> (01.03.2022).

Atlantic Council. "A new China-Russia 'alliance'?", (Featuring Stephen Hadley & Former Prime Minister Kevin Rudd), <https://www.atlanticcouncil.org/event/a-new-china-russia-alliance/> (10.02.2022).

Hillman, Jonathan E. "China and Russia: Economic Unequals". Center for Strategic and International Studies Report, 15.07.2020, <https://www.csis.org/analysis/china-and-russia-economic-unequals>

Kempe, Frederick. "The world's top two authoritarians have teamed up. The US should be on alert". Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflection-points/the-worlds-top-two-authoritarians-have-teamed-up-the-us-should-be-on-alert/> (06.02.2022).

Larin, Viktor (2020). "Russia-China Economic Relations in the 21st Century: Unrealized Potential or Predetermined Outcome?". Chinese Journal of

International Review 2(1), ss. 1-26.

McDonell, Stephen. "Rusya'nın Ukrayna'yı işgali Çin için neden büyük bir sınav?". BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60585185> (02.03.2022).

Roach, Stephen S. "China's Triangulation Gambit". Project Syndicate, <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-new-marriage-of-convenience-with-russia-by-stephen-s-roach-2022-02> (10.02.2022).

Public Welfare, "Çin'den Altay Gaz Boru Hattı: Proje ve İnşaat". <https://tr.public-welfare.com/4022543-altai-gaz-pipeline-to-china-project-and-construction> (01.04.2022).

Reuters. "China, Russia 'more determined' to boost ties, Beijing says". <https://www.reuters.com/world/moscow-beijing-agreed-widen-cooperation-ifax-cites-russian-foreign-ministry-2022-03-30/> (30.03.2022).

_____. "Factbox: China-Russia trade has surged as countries grow closer". <https://www.reuters.com/markets/europe/china-russia-trade-has-surged-countries-grow-closer-2022-03-01/> (01.03.2022).

Rigdwel, Henry. "Rusya Çin'i

Avrupa Pazarına Alternatif mi Düşünüyor?”. Voice of America, <https://www.amerikanin sesi.com/a/rusya-cini-avrupa-pazarina-alternatif-mi-dusunuyor/6418785.html> (30.01.2022).

The New York Times. “Before Ukraine Invasion, Russia and China Cemented Economic Ties”. <https://www.nytimes.com/2022/02/26/business/china-russia-ukraine.html> (26.02.2022).

TRT Haber. “Batı ile gerilim yaşayan Rusya’nın Çin ile ilişkileri derinleşiyor”. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bati-ile-gerilim-yasayan-rusyanin-cin-ile-iliskileri-derinlesiyor-652208.html> (05.02.2022).

U.S. Energy Information Administration, Country Analysis Briefs: China <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHN>

Yu, Jie. “Ukraine is severe test of China’s new axis with Russia”. Chatham House, https://www.chathamhouse.org/2022/02/ukraine-severe-test-chinas-new-axis-russia?gclid=EAIaIQobChMI1NXQiZL29gIVkw4rCh02KA0kEAAYAyAAEgL18vD_BwE (28.02.2022).

TRT Haber. “Batı ile gerilim yaşayan Rusya’nın Çin ile ilişkileri derinleşiyor”. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bati-ile-gerilim-yasayan-rusyanin-cin-ile-iliskileri-derinlesiyor-652208.html> (05.02.2022).

